

Marko Kambič*

Habsburški mejni kordon proti Osmanskemu cesarstvu kot branik zdravja in njegove kazenskopravne osnove

IZVLEČEK

Z namenom odvratanja osmanskih vpadov so Habsburžani v 16. stoletju začeli izgrajevati obrambni pas, imenovan Vojna krajina. Območje je bilo načrtno militarizirano in skupaj s civilnim prebivalstvom postavljeno pod polno vojaško upravo. S postopnim zmanjševanjem osmanske nevarnosti od konca 17. stoletja dalje je Vojna krajina izgubljala vojaško-obrambni pomen. Ker je z jugovzhodne strani grozila huda nevarnost nalezljivih bolezni, v prvi vrsti kuge, je oblast vojaško ureditev na meji izkoristila za boj proti epidemijam. Vojaškemu kordonu je dodelila naloge stalnega sanitarnega kordona. Nadgradila je obstoječo infrastrukturo in zdravstveni režim prilagodila strogemu hierarhičnemu sistemu vojaške uprave. Vladarji so poleg norm, ki so urejale ustroj kordona in varnostne ukrepe na meji, izdajali tudi kazenske predpise, ki naj bi učinkovali preventivno in s tem dodatno zaščitili javno zdravje. Prispevek najprej predstavi genezo kordona, nato pa analizira relevantno ureditev v kazenskih zakonikih iz 18. in 19. stoletja ter ovrednoti njen učinek.

Ključne besede: Vojna krajina, sanitarni kordon, kuga, kontumac, ogrožanje javnega zdravja, kazensko pravo

* Dr., redni profesor, Pravna fakulteta UL, Poljanski nasip 2, SI-1000 Ljubljana, marko.kambic@pf.uni-lj.si

ABSTRACT

THE HABSBURG BORDER CORDON AGAINST THE OTTOMAN EMPIRE AS A BULWARK OF HEALTH AND ITS CRIMINAL-LAW FOUNDATIONS

In the 16th century, the Habsburgs started constructing a defensive buffer zone known as the Military Frontier to deter Ottoman incursions. The region was deliberately militarised and fell under full military administration along with its civilian population. As the Ottoman threat gradually diminished from the late 17th century onwards, the Military Frontier lost its defensive significance. However, due to the severe risk of infectious diseases, especially the plague, spreading from the southeast, the authorities made use of the military regime at the border to combat epidemics. They assigned the military cordon the task of a permanent sanitary cordon, enhancing the existing infrastructure and adapting the health regime to the strict hierarchical system of the military administration. In addition to the norms regulating the cordon's structure and the implementation of security measures at the border, criminal regulations aimed at ensuring prevention and thereby protecting public health were also drawn up. This contribution presents the genesis of the cordon, analyses the relevant criminal code regulations from the 18th and 19th centuries, and evaluates their effect.

Keywords: Military Frontier, sanitary cordon, plague, quarantine, endangerment of public health, criminal law

Uvod

Teritorialne meje so v preteklosti odigrale pomembno obrambno vlogo. Na njih so odvrčali vojaško nevarnost, pa tudi grožnjo, ki je lahko povzročila več človeških žrtev in hujšo gospodarsko škodo kot vojna. Meje so bile namreč vedno ključne pri poskusih zaježitve širjenja infekcijskih bolezni, kar se je nedavno pokazalo ob pandemiji covid-19.

V prispevku se geografsko omejujem na teritorij habsburške monarhije, kamor je v preteklosti spadalo sedanje slovensko ozemlje, sestavljeno iz notranjeavstrijskih dežel Kranjske, Štajerske in Koroške ter Avstrijskega primorja. Omenjene dežele so bile pomembno zaledje mejnega kordona, imenovanega Vojna krajina.

Po kratki predstavitvi tega pomembnega obrambnega območja se osredotočam na kazenskopravno urejanje zaščite prebivalstva pred širjenjem nalezljivih bolezni v 18. in 19. stoletju, ki se nanaša na sanitarni režim v omenjenem kordonu.

Antemurale christianitatis

Vojna krajina je stoletja predstavljala ločnico med dvema civilizacijama, med Evropo in Osmanskim cesarstvom, zato so jo na zahodu šteli za branik pred nevarnostmi z Orienta. Ozemlje Hrvaške, ki je Evropo z orožjem branilo pred osmanskimi Turki, naj bi že leta 1519 papež Leon X. poimenoval *antemurale christianitatis* (branik krščanstva).¹ Meja z Osmanskim cesarstvom ni bila pomembna samo za habsburško monarhijo, ampak je bila tako rekoč usodna za celotno Sveto rimsko cesarstvo, Italijo in širšo Evropo.

Osmani, ki so jih v obravnavanem prostoru označevali kot Turke, so z roparskimi vpadi in vojnimi pohodi nenehno ogrožali monarhijo. Že v začetku 15. stoletja so začeli pobijati, zaslužnjevati in pleniti tudi po ozemlju današnje Slovenije.² Vojaško so ogrozili obstoj same monarhije in posledično Evrope, ko so prišli pred Dunaj, prvič leta 1529 in drugič leta 1683.

Za obrambo pred turškimi vpadi so na habsburško-osmanski meji ustanovili poseben geostrateški obrambni pas z imenom Vojna krajina (*Militär-Gränze*, *confinium militare*).³ Zajemal je del ozemlja današnje Hrvaške, Romunije in Moldavije, njen drobec pa je segal tudi na ozemlje Slovenije.⁴ Naj zgolj omenim, da je nasproti habsburški Vojni krajini stal utrjen turški vojaški kordon, imenovan Serhad.⁵

V času največjega obsega se je Vojna krajina raztezala na več kot 1900 kilometrov dolgem in v povprečju nekaj deset kilometrov širokem prostoru med Jadranom in Karpati.⁶ Delila se je na tri upravne dele: Hrvaško-slavonsko, Banatsko in Sedmograško krajino. Za slovenske dežele je bila pomembna predvsem Hrvaško-slavonska vojna krajina, ki je bila najbolj izpostavljen odsek habsburško-osmanske meje in najstarejši del Vojne krajine.⁷ Ustanovljena je bila iz obmejnega dela ostankov habsburške Kraljevine Hrvaške (od 1526/27 pod habsburško dinastijo), sprva kot njen formalni del, leta 1627 pa je bila postavljena pod neposredno cesarsko oblast. Konec 17. stoletja se je s karlovskim mirom⁸ ozemlje Hrvaško-slavonske vojne krajine razširilo tudi na nekatera nekdanja osmanska ozemlja na vzhodu do Donave.⁹ Vojna krajina se je začela oblikovati okoli leta 1460, formalno pa je bila ukinjena šele leta 1881.

1 Zanimović, Kako je biskup, 109–34. O sintagmi in njenem izvoru kritično Žanić, Simbolični identitet Hrvatske, 161–202, posebno 165.

2 Gl. Simoniti, *Turki so v deželi že*.

3 Podrobno o instituciji npr. Rothenberg, *Die österreichische Militärgrenze*. Posamezne aspekte z literaturo gl. v zbornikih *Vojne Krajine u Jugoslovenskim zemljama*, *Vojna krajina: povijesni pregled*, *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji*.

4 O slednjem Zajc, *Kje se slovensko neha*, 321–54. Zajc, K zgodovini oblikovanja meje, predvsem 636–44. Štrumbli, Uskoki na Slovenskem, 42–50.

5 Gl. Baš, *Ottoman Serhad Organization*.

6 V literaturi podatek o dolžini ni enoten. Omenjeno dolžino navaja Grmek (Sanitarni kordon, 457), podobno omenja pas v dolžini več kot tisoč milj (to je več kot 1855 km) Rothenberg, *The Austrian sanitary cordon*, 16. *Hrvatska enciklopedija* (geslo Vojna krajina) na primer, pa ugotavlja, da se je Vojna krajina v dobi največjega obsega raztezala na prostoru, dolgem 1750 km.

7 Gl. Holjevac, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina*, 6–104.

8 Gl. op. 25.

9 Prim. Rothenberg, *Die österreichische Militärgrenze*, 77–79.

Območje Vojne krajine so v skladu z obrambnimi nameni načrtno militarizirali in na njem uvedli popolno vojaško upravo, ki ji je bilo podrejeno tudi civilno prebivalstvo. Postopno so izgrajevali obmejni sistem utrd in povečevali število vojakov.¹⁰ Osnovni cilj te ureditve je bil odbijanje sovražnikovih napadov ali vsaj oviranje njihovih prodorov.¹¹ Temelje učinkovite Vojne krajine je z načrtom za oblikovanje celovite obrambe postavil njen poveljnik Ivan Lenković, udeleženec bitke za Dunaj, ki je umrl v Metliki leta 1569.¹²

V Vojno krajino so se s podporo oblasti postopoma začeli priseljevati t. i. Vlahi oziroma Uskoki, begunci, ki so se z Balkana umikali pred Turki. Do njihove množične in organizirane naselitve je prišlo na prehodu iz 15. v 16. stoletje. Že leta 1535 jim je Ferdinand I. podelil osebno svobodo, zemljo ter svobodo veroizpovedi. V zameno so se morali zaobljubiti, da bodo do smrti služili cesarju v vojaških formacijah Vojne krajine.¹³ Uživali so tudi določeno stopnjo avtonomije pod lastnimi knezi in vojvodami. Njihov pravni položaj, pravice in obveznosti je celoviteje uredil Vlaški statut (*Statuta Valachorum*), ki ga je leta 1630 izdal Ferdinand II.¹⁴

Najvišja poveljniška in upravna mesta so zasedali kranjski, štajerski in koroški plemiči, ker so notranjeavstrijske dežele od leta 1578, to je od ustanovitve Dvornega vojnega sveta v Gradcu, nosile breme vzdrževanja Vojne krajine.¹⁵ Njeno delovanje se je namreč financiralo predvsem iz dohodkov omenjenih dežel, cesarska blagajna je prispevala manj kot desetino. Kot zaledje mejnega območja sta imeli predvsem Kranjska in Štajerska neposreden interes za učinkovito delovanje obrambnega mehanizma. Štajerska je bila zadolžena za vzdrževanje slavonskega dela Vojne krajine, medtem ko sta Kranjska in Koroška vzdrževali hrvaškega.¹⁶ Za kritje stroškov, kamor so spadali denimo vojaške in oficirske plače, oprema in oborožitev ter izdatki za vzdrževanje trdnjav, je šel velik del proračuna deželnih stanov. Štajerska, na primer, je leta 1634 za Vojno krajino namenila skoraj polovico svojega proračuna.¹⁷ Čeprav je bilo vzdrževanje Vojne krajine za dežele veliko breme, naj bi se jim denar na različne načine vračal, recimo prek dohodkov plemstva, zaposlenega v Krajini, plačila blaga in storitev, vojnega plena in prodaje ujetnikov, kar naj bi omogočilo gospodarsko rast notranjeavstrijskih dežel v 17. stoletju.¹⁸

Vojna krajina je v času velike turške nevarnosti svojo obrambno nalogo opravila relativno dobro.

10 Nazoren primer fortifikacije in militarizacije Vojne krajine v: Petrić, *Pogranična društva*, 89–127.

11 Podrobneje Rothenberg, *Die österreichische Militärgrenze*, 162–71.

12 Steklasa, Jurij Lenković, 53–145.

13 Gl. Kaser, *Slobodan seljak i vojnik I*.

14 Edicija: Statuta valachorum: prilozi. Gl. Kršev, Statuta Valachorum, 129–48 (s hrvaškim prevodom predpisa: 136–46). V sklopu zakonodajnih reform je Marija Terezija z namenom centralizacije in poenotenja leta 1754 izdala t. i. Krajiška prava (Militär Gränitz-Rechten), ki so urejala temeljne pravne panoge oziroma najpomembnejša življenjska področja prebivalcev Vojne krajine. Gl. Petrak in Milković Šarić, »Wie in unseren Erbländern«, 48–50. Milković in Funda, *The Militär Gränitz Rechten*, 255–82.

15 Štih, Simoniti in Vodopivec, *Slovenska zgodovina*, 140, 141. O razvoju tega aspekta Simoniti, *Vojaška organizacija*, 234–45.

16 Štih, Simoniti in Vodopivec, *Slovenska zgodovina*, 140, 141.

17 Gestrin, *Gospodarstvo*, 414, 415. Gl. tudi Simoniti, *Doprinos Kranjske*, 205–13.

18 Gl. Gestrin, *Gospodarstvo*, 416–20.

Antemurale sanitatis

Z (jugo)vzhodne strani je habsburškim deželam poleg osmanske vojaške sile grozila tudi nevarnost epidemij nalezljivih bolezni, v prvi vrsti kuge, v 19. stoletju pa kolere in nekaterih ostalih infekcijskih bolezni.¹⁹

Kugo so čez mejo prinašali osmanski napadalci in domača vojska, ki se je vračala iz bojev s Turki, pomemben povzročitelj širitve bolezni so bili tudi socialni in ekonomski stiki. Čez mejo je namreč potekal živahen promet med vzhodom in zahodom. Čeprav vse epidemije kuge niso prišle na ozemlje monarhije neposredno z vzhoda, je več stoletij temeljno nevarnost predstavljal prav njihov vdor iz Osmanskega cesarstva.²⁰ Zanimivo je, da Turki na svojem ozemlju niso izvajali nikakršnih protiepidemičnih ukrepov.²¹

Tedaj najučinkovitejša, med ljudmi pa nepriljubljena ukrepa za preprečevanje oziroma zaježitev epidemije sta bila omejitev gibanja oseb, živali in stvari ter izolacija oziroma karantena, imenovana tudi kontumac.

Za preprečitev širitve epidemije so na mejah območij, ki jim je grozil vdor kužne bolezni, vzpostavljali vojaško zaporo, imenovano sanitarni kordon.²² To so bili pasovi ozemlja, čez katere je bil prehod načeloma prepovedan oziroma dopuščen le na vnaprej določenih vstopnih točkah in pod strogo predpisanimi pogoji. Med omenjenimi pogoji sta bila najpomembnejša časovno določeno bivanje v karanteni in očiščevanje (razkuževanje). Ker so epidemije, kot že rečeno, praviloma prihajale z vzhoda, to je čez ozemlja Osmanskega cesarstva, je bila postavitve kordona na habsburški meji samoumevna.²³

V Vojni krajini so veljali razni predpisi proti epidemijam že od konca 17. stoletja dalje. Leta 1710, na primer, je bil izdan cesarski patent o zaščiti pred kugo (Pest-Patent), leta 1731 pa Kontumačni in očiščevalni red (Contumaz und respective Reinigungs-Ordnung). Vsem tovrstnim sanitarnim normam je bilo skupno, da so z

19 Opozoriti je treba, da so некоč zaradi pomanjkanja znanja kot vrsto kuge šteli tudi druge smrtonosne nalezljive bolezni, na primer koze, tifus ali malarijo. Našteva in opisuje jih Travner, *Kuga na Slovenskem*, 20–22.

20 »Tako so bile npr. velike epidemije v l. 1473–1476 in 1480–1481 nedvomno v vzročni zvezi s sočasnimi turškimi plenitvami. L. 1542 se je morala umakniti iz Ogrske cesarska vojska, v kateri je služilo 10.000 Štajercev in Kranjcev. Ko so vrnili vojake domov, so razširili kugo, ki so jo dobili od Turkov.« – Travner, *Kuga na Slovenskem*, 30. Ilustrativen je tudi Borisovov opis (Dr. Gregorij Karbonarij, 188, 189): »Poleg ropanja dobrin, pobijanja, plenitve, pustošenja in odganjanja kristjanov v suženjstvo, so osmanske horde posredovale kugo in druge nalezljive bolezni ter epizootije, kajti ozemlje sultanata je bilo že od nekdaj endemično leglo in vir smrtonosnih okužb. Kužne bolezni so v avstrijskih deželah povzročale neizmerno škodo na ljudeh, živalih in imetju ter hromile gospodarski razvoj [...]«. – Prav tam, 190: »Nenavadno huda oblika bubonske kuge je 1687 izbruhnila v Bosni. Bolezen se je naglo razširila prek avstrijsko-turške meje in morila dnevno po več sto ljudi hkrati. V 80. letih se je kuga, ki so jo Turki sprva zanetili na Ogrskem, selila na Štajersko in povzročila številne epidemične valove [...]«. Primer mikrostudije Golec, *Kužne epidemije na Dolenjskem*, 41–78.

21 Borisov, Dr. Gregorij Karbonarij, 189.

22 Vojaška zapora okuženega območja je bila že zgodaj običajen ukrep ob izbruhu kuge. Gl. npr. Kočevar, *Kužna epidemija leta 1631*, 471–88. Delo nam lahko služi tudi za ilustracijo primera kuge, ki ni prišla na Slovensko (neposredno) iz Osmanskega cesarstva.

23 O prvih vzpostavitev časovno omejenih kordonov na habsburško-osmanski meji Ostojčić, *Uspostava i funkcija sanitarnog kordona*, 14, 15.

namenom preprečevanja širitve kuge prepovedovale prehajanje meje mimo določenih vstopnih točk oziroma podrobneje predpisovale preventivne ukrepe, predvsem kontumac (karanteno) in očiščevanje (razkuževanje).²⁴

Nevarnost turških vpadov se je po njihovem porazu pred Dunajem leta 1683 zlagoma zmanjšala. S podpisom Karlovskega²⁵ in nato Požarevskega miru²⁶ je Vojna krajina izgubila velik del svojega osnovnega obrambnega pomena, čeprav je v 18. stoletju še prihajalo do avstrijsko-turških vojn.²⁷ Z vojaškega vidika je bila poslej pomembna predvsem kot mobilizacijski bazen, iz katerega so izdatno popolnjevali avstrijsko vojsko.²⁸ Oblast je zato vojaško ureditev na meji, ki je nastala kot obramba pred turško agresijo, spričo hude zdravstvene nevarnosti izkoristila za boj proti kugi. Vojaški kordon je dobil naloge stalnega sanitarnega kordona.²⁹ Kordon je v preteklosti dejansko že izvrševal zdravstveno obrambno vlogo s tem, da je preprečeval osmanske pohode, ki so zanašali okužbe v notranjost države. Prav tako je občasno že udeležan tudi formalne protiepidemične ukrepe. Z ustanovitvijo trajnega sanitarnega kordona so torej zgolj formalizirali ukrepe, ki so v omejenih časovnih obdobjih na habsburško-osmanski meji že obstajali, še posebej po sklenitvi Požarevskega miru, ko je nevarnost izbruha epidemij prinesla okrepljena čezmejna trgovina.³⁰

Ko je dobil vojaški kordon naloge stalnega sanitarnega kordona, se je težišče dokončno prevesilo. Tako lahko metaforično štejemo, da je *antemurale christianitatis* (branik krščanstva) postal *antemurale sanitatis* (branik zdravja).³¹

Učinkovito izgradnjo sistema zdravstvenega nadzora je omogočala prav obstoječa vojaška organizacija. Oblast je vojaški ustroj in njegovo infrastrukturo zgolj nadgradila, zdravstveni režim pa prilagodila strogemu hierarhičnemu sistemu vojaške uprave.³² Ta obsežen in zahteven projekt je bilo mogoče dokončati šele po podpisu Beograjskega

24 Omenjeni patent o zaščiti pred kugo iz leta 1710 je med drugim določal, da je treba med epidemijo na turški strani popolnoma ustaviti mejni promet. Prim. Borisov, Dr. Gregorij Karbonarij, 195. Kronološki in vsebinski pregled habsburške upravne sanitarne zakonodaje v: Wintersberger, *Von der Pestordnung zum Epidemiegesez* in Macher, *Handbuch der kaiserl. königl. Sanität-Gesetze*.

25 Karloški mir je bil sklenjen v Sremskih Karlovcih (danes Srbija). Več o njem in njegovih posledicah Dimić, *Veliki bečki rat*, 245–78.

26 Požarevski mir je bil podpisan leta 1718. Gl. Dimić, *Veliki bečki rat*, 277, 278.

27 O upravni reorganizaciji Vojne krajine Buczynski, *Pa to su samo Hrvati*, predvsem 11–75.

28 V povprečju je bil vsak peti vojak avstrijske vojske rekrutiran z območja Vojne krajine, čeprav je slednje predstavljalo le 10 % celotne površine monarhije, njeno prebivalstvo pa zgolj 4 % skupnega prebivalstva. – Buczynski, *Kuga, kontumaci i karantena*, 195. Prim. Rothenberg, *The Austrian sanitary cordon*, 17. Po navedbi *Hrvatske enciklopedije* (geslo *Vojna Krajina*) je v vojnah habsburških vladarjev sodeloval vsak dvanajsti prebivalec krajine, kar naj bi bilo petkrat več od deleža ostalih prebivalcev monarhije. Gl. tudi Valentić, *Bitne odrednice razvoja*, 18.

29 Že leta 1740 je cesar Karel VI. odobril odločitev, da se v Banatu postavijo stalne karantenske postaje (»perpetuirliche Kontumazen«). – Buczynski, *Kuga, kontumaci i karantena*, 196.

30 Gl. op. 23. Prim. Grmek, *Sanitarni kordon*. 457. Roksandić (Posavska krajina, 75) meni, da bi morali kordon ustanoviti že prej: »Prve mjere u vezi s uspostavom Sanitarnog kordona bile su, u biti, zakašnjele [...].« O političnih in ekonomskih ciljih dunajskega dvora, ki naj bi bili resničen razlog za ustanovitev sanitarnega kordona, gl. zanimivo tezo v: Valentić, *Bitne odrednice razvoja*, 18–20.

31 V slovenski literaturi srečamo zbirno poimenovanje *antemurale christianitatis et sanitatis* za Vojno krajino npr. v: Borisov, Dr. Gregorij Karbonarij, 189.

32 Sanitetne komisije upravnih enot Krajine so vodili vojaški poveljniki, polkovniki ali generali. O tem Borisov, *Od ranocelnštva*, 75, 76.

miru (1739), ko se je meja ustalila na Savi in Donavi.³³ Do sredine šestdesetih let 18. stoletja so tako dodatno postavili vrsto več kot dva tisoč stražnih stolpov (t. i. čardakov), iz katerih so vojaki varovali mejo pred nezakonitimi prehodi. Kot čas končnega izoblikovanja enotnega in povezanega trdnjavskega sistema šteje leto 1765,³⁴ ker je bil šele po njem kordon zaprt po svoji celotni dolžini.³⁵ Za prestop meje oziroma vstop v državo so na glavnih prometnih poteh vzpostavili devetnajst prehodov, ki so jih opremili z objekti za izvajanje karantene, kjer so zdravniki in njihovi pomočniki pod vojaškim poveljstvom izvrševali stroge ukrepe proti širitvi kužne bolezni. Vsak prestop meje zunaj teh točk je bil strogo prepovedan in sankcioniran.³⁶

Osnovo uspešne preventive so sestavljali trije dejavniki, in sicer stalna kordonska mejna straža, ki je preprečevala nezakonit prehod meje, karantena z razkuževanjem in obveščevalna služba, ki je bdela nad izbruhi kuge v Osmanskem cesarstvu.³⁷ Slednja je bila zelo pomembna za pravočasno in ustrezno zaostroitev ukrepov glede prestopa meje.³⁸ Pri vzpostavljanju zdravstveno-nadzornega sistema na kopenski meji so oblasti pomagale izkušnje z varovanjem morske meje.³⁹

Za očeta zdravstvenega kordona velja Jožef I., formalno pa ga je kot stalno zdravstveno institucijo na meji ustanovil njegov brat in naslednik Karel VI. leta 1728.⁴⁰ Popoln ustroj je sanitarni kordon dosegel v času Marije Terezije, ki je leta 1770 izdala splošni zdravstveni pravilnik, naslovljen *Generale Normativum Sanitatis*.⁴¹ Čeprav je bil zasnovan za ozemlje celotnega cesarstva, se večina njegovih določb nanaša prav na sanitarni kordon Vojne krajine, kar kaže, da je bil slednji tedaj najpomembnejša zdravstvena ustanova v habsburški monarhiji.⁴²

33 Roksandič, Posavska krajina, 76.

34 Grmek, Sanitarni kordon, 458.

35 Prim. Lensky, Die österreichische Pestfront, 88. Borisov (*Od ranocelnništva*, 92, op. 93) piše, da je bil do leta 1752 del kordona od reke Une do Jadrana zaradi pomanjkljive zdravstvene organizacije »popolnoma insuficienten« in da je skozenj pronicala kuga na ozemlje avstrijske države »kakor uidejo ribe skozi natrgani del mreže«.

36 Z današnjega vidika bi lahko kordonski nadzor meje označili kot neke vrste sanitarno »železno zaveso«. Prim. Balázs in Foley, *The Austrian success*, 74.

37 Konkretno o varovanju meje, izvrševanju karantene in razkuževanju Buczynski, Kuga, kontumaci i karantena, 196–202. O obveščevalni službi Lensky, *Die österreichische Pestfront*, 91, 92.

38 Obveščevalna poročila niso bila vedno točna, viri so denimo razširili govorice o pojavu kuge, da bi prišlo do pomanjkanja dobrin in s tem dviga cen, ali pa so, nasprotno, indice za izbruh kuge prikrili, da bi skrajšali čas karantene. Gl. Rothenberg, *The Austrian sanitary cordon*, 20 in op. 30, kjer je citiran sekundarni vir iz leta 1787.

39 Gl. Balázs in Foley, *The Austrian success*, 87: »[...] public health authorities converted seaport quarantine regulations word-by-word to to the continental circumstances.«. Prim. Rothenberg, *The Austrian sanitary cordon*, 19, op. 23. Prim. tudi Ostojčič, *Uspostava i funkcija sanitarnog kordona*, 18. O sanitarnem varovanju meje v Avstrijskem primorju in njegovi primerjavi z beneško ureditvijo Bratož, *Zamejevanje epidemij kuge*, 313–31. Gl. tudi Jelić in Zorić, *Dalmatinsko-bosanski sanitarni kordon*, 33–66. Velnić, *Organizacijsko i stvarno stanje odbrane od kuge*, 67–72.

40 Ustanovitveni patent nosi naslov Sanitäts-Sachen.

41 Skupaj z drugimi sanitarnimi predpisi je natisnjen v viru (dostopnem tudi na spletu): *Codex sanitario-medicinalis Hungariae* (I, 821–71: izvorna nemška verzija, naslovljena *Generale Normativum Sanitatis*; II, 535–71: latinska verzija za Ogrsko, naslovljena *Generale Normativum in Re Sanitatis*). Prevod v hrvaški jezik: Horbec, *Zdravlje naroda*, 249–309.

42 Pregled njegove vsebine v: Keber, *Zdravstvene reforme*, 416–18. Zadnji zdravstveni zakon v Vojni krajini je bil Pest-Polizey-Ordnung für die k. k. österreichischen Staaten (1837).

Normativ je združil vsebino dotedanjih predpisov in jo še podrobneje definiral. Med drugim je vseboval določbe o varovanju in prehodu kordona, načinu izvajanja in dolžini karantene ter načinu razkuževanja stvari.⁴³

Karantena je za potnike, ki so prihajali iz Osmanskega cesarstva, trajala v nekužnih časih 21 dni, ob indicijah epidemije v Osmanskem cesarstvu se je podaljšala na 28 oziroma na 42 dni, če je bil izbruh bolezni potrjen. Kadar je do epidemije prišlo na zahodnem mejnem ozemlju Osmanskega cesarstva, torej v neposredni bližini habsburških dežel, so karanteno lahko podaljšali na 84 dni.⁴⁴ Po prestani karanteni je potnik dobil poseben dokument, neke vrste zdravniško spričevalo, ki mu je omogočilo nadaljevanje poti.

Pod vplivom novih znanstvenih spoznanj o inkubacijski dobi kuge in pod pritiskom slabih učinkov, ki so jih ukrepi imeli na ekonomijo ter nasploh na prebivalstvo, je Jožef II. leta 1785 reformiral karantenski čas. Popolnoma je ukinil običajno enaindvajsetdnevno karanteno, ki je prej veljala tudi v nekužnih obdobjih, osamitev v primeru indicev kužne bolezni je skrajšal na deset dni, tisto v času epidemije pa na enaindvajset dni.⁴⁵

Karantenski ukrepi so povzročali resne motnje v trgovini in včasih zaradi pomanjkanja uvožene hrane celo lakoto, zato je oblast leta 1768 uvedla institut raštelov.⁴⁶ To so bili posebej urejeni kraji, neke vrste sejmišča, kjer se je lahko trgovalo brez karantene. V nadzorovanem okolju je bilo kupcu in prodajalcu omogočeno komuniciranje, ne da bi vzpostavila fizičen stik, uradniki pa so skrbeli za prenos blaga in kupnine, ki so ju pred izročitvijo na predpisan način razkužili.⁴⁷

Temeljna kazenska zakonodaja 18. in 19. stoletja

Poleg omenjenih upravnih predpisov, ki so urejali organizacijo zdravstvene službe in ukrepe za preprečevanje širjenja kuge, je oblast izdajala tudi kazenske predpise. S sankcioniranjem kršitev sanitarnih zapovedi in prepovedi je skušala delovati predvsem preventivno in s tem dodatno zaščititi javno zdravje.

Kaznovalne določbe so bile v preteklosti uvrščene v različne sanitarne predpise, pogosto sprejete na hitro, za reševanje trenutne pereče kužne situacije (t. i. *ad hoc*

43 Opis določb glede postopkov izvajanja karantene in razkuževanja v: Balazs in Foley, *The Austrian success*, 81–87.

44 Prim. Balazs in Foley, *The Austrian success*, 86.

45 Grmek, *Sanitarni kordon*, 457. Podrobno o ozadju reform, ki jih je pod vplivom zdravnika in poznavalca kuge Adama Chenota uvedel Jožef II. – Lensky, *Die josephinische Reform*, 78–88.

46 Kordonska vojaška služba je bila za večinoma agrarno prebivalstvo Vojne krajine že sama po sebi težko breme, saj so morali na letni ravni v povprečju opravljati vojaško službo (v intervalih) do polovice leta. – Rothenberg, *The Austrian sanitary cordon*, 20. O hudih ekonomskih posledicah zaprtja meje gl. Buczynski, *Kuga, kontumaci i karantena*, 203. Buczynski, *Pa to su samo Hrvati*, 16. Leta 1710 npr. je oblast zaradi hudih epidemij bubonske kuge popolnoma prekinila mejni promet. – Gl. op. 24.

47 Grmek, *Sanitarni kordon*, 457, 458.

zakonodaja), nato pa je snov prešla v kazenske zakonike.⁴⁸ Potreba po inkriminaciji je izhajala iz ravnanj, to je storitev in opustitev, ki so ogrožala javno zdravje.⁴⁹ Predpisane sankcije za kršitev sanitarnih predpisov so ustrezale zakonodajalčevi oceni nevarnosti posameznega kaznivega dejanja. Ker je s kršitvijo večine predpisanih ukrepov proti širjenju kuge po takratnem naziranju grozila resna nevarnost prenosa in posledično epidemije te hude bolezni s pogostim smrtnim izidom, so bile tudi kazni dokaj drastične.

Ob tem je treba poudariti, da določeni ukrepi na meji, ki so jih zapovedovali kazenski zakoniki, niso imeli narave kazni in jih tako po vsebini ne moremo šteti v kazensko pravo. Kot tipičen tovrsten ukrep lahko štejemo zapoved stražarjem, naj na nezakonite prestopnike kordona brez milosti streljajo.⁵⁰ Tudi omenjena ureditev je imela, podobno kot kazenske sankcije, generalno preventiven, tj. splošno preprečevalen učinek, saj je bilo zaradi strahu pred puškino kroglo nezakonitih prehodov meje najverjetneje manj. Primarno pa so hoteli onemogočiti, da bi storilec s prestopom kordona mimo vstopnih točk prinesel v državo okužbo in s tem ogrozil zdravje prebivalcev.

V nadaljevanju analiziram najpomembnejše kazenske norme, ki so se nanašale na kršitve v povezavi s sanitarnim kordonom.

Kazenski zakonik za prestopnike sanitetnih in kontumačnih pravil (1766)

Marija Terezija je leta 1766 sprejela poseben Kazenski zakonik za prestopnike sanitetnih in kontumačnih pravil.⁵¹ V uvodu cesarica pojasnjuje, da je za zaščito zdravja pred kugo že sprejela sanitarne predpise, za zagotovitev še večje varnosti pred nesrečnim zlom kuge pa se je odločila, da bo proti kršilcem omenjenih pravil predpisala najstrožje kazni. V nadaljevanju po sklopih našteva posamezna dejanja, ki zajemajo kršitve kordonskih pravil na kopnem in morju, ter zanje predpisane kazni. Oglejmo si bistvo poglavitnih določb.

Izdelava in uporaba ponarejenih zdravstvenih dokumentov za prehod kordona z namenom izogiba karantenskim ukrepom ter pomoč pri tem sta se kaznovala s smrtjo z obešenjem. Enaka kazen je bila določena za kordonske uradnike in njihove pomočnike, ki bi čez kordon vedoma spustili osebe s ponarejeno prepustnico ali bi osebe ali živali predčasno odpustili iz karantene, in za tiste, ki bi za takšno dejanje vedeli, pa ga

48 Primer sanitarnega predpisa s kaznovalnimi določbami iz zgodnjega 18. stoletja je že omenjeni patent Karla VI. (Pest-Patent, Codex Austriacus, 608): »[...] als wollen Wir auch Deroselben, wider diejenige, so sich wider diese Unsere allergnädigste Patente, auch sonst in Contagions- Sachen ergangene Verordnungen, vergreiffen, in *criminalibus* die Erkenntniß *cum jure gladii* hiemit vollständig allergnädigst eingeräumt haben, dieselbe auch solches, *cum derogatione omnium Instantiarum*, frey und ungebunden exerciren solle.«. Macher (*Handbuch der kais. köngl. Sanität-Gesetze*, 35, op. 2) navaja poznejši patent iz istega leta, ki je za kršilce predpisov o odvrcaanju kuge določal usmrtnitev z ustrelitvijo (»Tod durch die Kugel«).

49 Na primer, podkupljivi stražarji in uradniki so omogočili tihotapcem, da so se izognili kontroli in ukrepom na sanitarni meji. – Rothenberg, *The Austrian sanitary cordon*, 20, z navedbo arhivskih virov v op. 29. O nekaj konkretnih primerih tudi Horbec, *Zdravje naroda*, 117.

50 Gl. spodaj.

51 Strafgesetz für die Uebertreter der Sanität- und Kontumaz-Ordnungen.

ne bi prijavil v roku 24 ur. V vseh omenjenih primerih je bilo kazen treba izvršiti nemudoma, saj obsojeni ni imel pravice do pomilostitve. Smrt z obešenjem je grozila tudi tistim, ki bi se z napačno navedbo kraja začetka potovanja hotel ogniti kontumačnim ukrepom, in tistim, ki bi pripotovali v deželo ter bi se brez izrecnega dovoljenja še pred opravljenimi kontumačnimi obveznostmi družili z drugimi ljudmi.

Dveletno prisilno delo z izgubo obrti je bilo zagroženo gostilničarjem in lastnikom prenočišč, ki bi vzeli na stanovanje potnike brez ustreznih zdravstvenih dokumentov, pa tudi tistim, ki bi jih prevažali, jim kazali pot ali kako drugače pomagali.

Zakonik posebej zapoveduje, da nihče ne sme prečkati kordona mimo vzpostavljenih prehodov, brez opravljene karantene in pridobljenega zdravniškega dokumenta. Stražarjem naroča, naj tistega, ki bi v času povečane nevarnosti zaradi epidemije kuge skušal vstopiti v deželo po nedovoljeni poti, najprej opozorijo, da ga bodo ustrelili, če se ne bo vrnil na dovoljeno pot. Kadar se pozivu ne bi odzval ali bi hotel mejo prestopiti na silo, morajo takoj streljati in ga ubiti, truplo pa nato sežgati in odstraniti. Njegovo morebitno blago ali živali je bilo treba podvreči predpisanemu čiščenju in zapleniti.

Če bi v času kužne nevarnosti in razglašeni kontumačnih ukrepov komu uspelo priti v deželo na nedovoljen način in brez zdravstvenega dokumenta, ga je bilo treba po kratkem zaslišanju takoj ustreliti. Enaka kazen je zadela tistega, ki mu je vedoma pomagal.

Za lažje kršitve obveznosti in navodil je kordonske uradnike zadela kazen petletnega prisilnega dela, za težje kršitve, ki niso predstavljale dejanskega stanu drugega kaznivega dejanja, pa kazen desetletnega prisilnega dela.

Posebej je zapovedano, da je treba vsa dejanja, ki jih določa omenjeni zakon, kaznovati tudi v času, ko nevarnost kuge ni razglašena, je pa zaradi povečanja varnosti odrejen kontumac.

Ureditev zaključuje določba, s katero cesarica izključuje možnost sklicevanja na pravno zmoto in zato določa, naj se zakonik objavi v vseh običajnih jeziki.

Constitutio Criminalis Theresiana (1768)

Kršitve sanitarnih predpisov je naslavljal tudi (splošni) kazenski zakonik Marije Terezije iz leta 1768 (t. i. Terezijana), ki pa je za razliko od Kazenskega zakonika za prestopnike sanitetnih in kontumačnih pravil uporabil blanketno normo.⁵² To pomeni, da zakonik ni predpisoval posameznih kaznivih dejanj zoper širjenje kužnih bolezni, ampak se je v posebnem paragrafu splošno skliceval na specialne predpise (t. i. stransko zakonodajo) tako glede opredelitev kaznivih dejanj kot tudi glede kazni zanje.⁵³

⁵² *Constitutio Criminalis Theresiana*, Art. 73, § 15.

⁵³ Za ponazoritev navajam normo (pri kateri zbudi dodatno pozornost dejstvo, da poleg kuge že omenja tudi druge nalezljive bolezni (»[...] zur Zeit der leidigen Pest, oder anderen ansteckenden Krankheiten [...]«): »Zdravstvena policijska ureditev in skupna deželna varnost sta (lahko) prekršeni [...] na različne druge načine, za kar se mora storilec kazensko preganjati glede na naravo hudobnega naklepa, nevarnost in škodljivost dejanja. [...] Za tovrstne zločine so sprejeli bodisi že naši slavni predniki bodisi mi sami posebne izčrpane kazenske zakone proti prestopnikom,

Blanketna norma je bila z nomotehničnega vidika smotrna, saj tako ni bilo treba širiti že tako obsežne snovi zakonika, hkrati pa je puščala odprta vrata posebnim pravilom, ki bi jih morebiti sprejeli v prihodnje. Kot temeljni predpis, ki je prihajal v poštev v okviru omenjene blanketne norme, lahko štejemo že omenjeni *Kazenski zakonik za prestopnike sanitetnih in kontumačnih pravil*, ki ga je cesarica izdala dve leti pred splošnim kazenskim zakonikom in ki je, kot smo videli, precej izčrpno opredelil kazniva dejanja, predvsem tista, povezana s kordonom, in kazni zanje.

Obči zakonik o hudodelstvih in njihovem kaznovanju (1787)

Kazenski zakonik Jožefa II. iz leta 1787⁵⁴ (Obči zakonik o hudodelstvih in njihovem kaznovanju, t. i. Jožefina) je – tako kot poprej že Kazenski zakonik za prestopnike sanitetnih in kontumačnih pravil iz leta 1766 – v posebnem členu zopet precej izčrpno naštel posamezna kazniva dejanja in kazni. Za razliko od tega zakonika, ki je pisan bolj v poučnem stilu, je Jožefina na višji nomotehnični ravni, obravnava pa isto snov, to je kršitev kontumačnih oziroma kordonskih institucij.

Kazniv je bil tisti, ki je z območja, proti kateremu je bila odrejena karantena ali vzpostavljen kordon, prišel v deželo po kopnem po poteh, ki niso bile vnaprej določene (kot dopustne), ali po morju, tako da se je izkrcal v nedovoljenih pristaniščih ali na nedovoljenih obalah (t. i. *Porti morti*) ali je tja tovoril blago, kdor je prekorščil kordon, ne da bi se javil pristojnim uradnikom, kdor se je v deželo vtihotapil s kužno sumljivega območja in je pri nadaljevanju poti navedel napačen kraj, iz katerega naj bi prišel, kdor je z nasvetom, vodenjem ali kako drugače pomagal, da so se osebe ali blago izognile označenim potem, kdor je ponaredil dokument za prečkanje kordona ali je pri tem sodeloval, kot tudi tisti, ki je vedoma uporabil bodisi nepravo prepustnico bodisi pravo, izdano na drugo ime, tisti, ki je pred potekom predpisanega časa pobegnil iz poslopja, kjer se je izvajala karantena, kdor se je pred koncem karantene brez soglasja nadzornika približal zdravi osebi in se z njo kakorkoli družil. Kazensko je odgovarjal tudi kordonski uradnik, ki je spusti osebe ali blago po nedovoljenih poteh ali po dovoljenih poteh, vendar brez obvezne karantene, ali je osebe odpustil iz karantene pred potekom predpisanega časa, ki je izdal zdravstveno prepustnico v nasprotju s predpisi in ki je omogočil prehod na podlagi ponarejene ali nezakonito uporabljene zdravstvene prepustnice. Kaznovati je bilo treba tudi tistega, ki je prevzel, prevažal ali tovoril osebe ali blago s sumljivih območij brez ustreznega zdravstvenega potrdila in brez prepustnice, in tistega, ki je v krajih, ki ležijo blizu kordona, vzel pod streho ali nudil zatočišče tujim osebam ali blagu brez zdravstvenega potrdila ali oblastnega

.....
 kot so [...] tisti, ki v času nadležne kuge ali druge nalezljive bolezni ravnavo protipravno [...] ali na drug način ogrozijo zdravje (prevod M. K).« Posebej je določeno, da je treba kaznovati tudi pomočnike. – Prav tam. Prim. Žepič, *Zgodovinski pregled*, 151. Žepič, »Pandemic Criminal Law«, 61.

54 Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung.

dovoljenja. Kazen je morala zadeti tudi tiste, ki so za kaznivo dejanje vedeli, pa ga niso prijavili, ter storilčeve pomočnike.⁵⁵

Vse omenjene inkriminacije so bile pozneje povečini dobesedno prevzete v Kazenski zakon proti kršitvam kužnih pravil, ki ga je leta 1805 izdal Franc II.⁵⁶

Zanimivo je, da Jožefina za ta izrecno opredeljena kazniva dejanja ne konkretizira kazni. Opravka imamo torej zopet z blanketno normo, vendar tokrat zgolj v delu dispozicije glede kazni. Vojaškemu sodišču, ki je izrecno pristojno v omenjenih zadevah, je zapovedano, naj storilca obsodi na podlagi zakonov, »ki jih bo treba sprejeti za varnost dednih dežel glede na stopnjo nevarnosti [epidemije]«. ⁵⁷ To pomeni, da je bila vrsta oziroma teža kazni, ki jo je izreklo vojaško sodišče, praviloma odvisna od epidemičnih okoliščin, v katerih je bilo dejanje storjeno.

Omenjena kazniva dejanja je zakon kvalificiral kot zločine proti splošnim zdravstvenim ustanovam (Verbrechen gegen die allgemeinen Gesundheits-Anstalten), ki so jih uvrščali med t. i. politične zločine (politische Verbrechen). Med slednje je zakon v § 27 prišteval tudi vsa ravnanja, za katera je storilec vedel, da so škodljiva zdravju ali bi zdravju vsaj lahko bila nevarna. Ker po zakonodajalčevih besedah vseh takih dejanj ni bilo mogoče naštetih, navaja zgolj najobičajnejše: odmet mrtve živine v vodnjak, potok ali reko, kršitev sanitarnih predpisov v primeru živinske kuge, opustitev prijave znakov stekline pri svoji živini, nastavljanje ali kopanje pasti na javno dostopnem kraju.⁵⁸

Kot vidimo, je zakonodajalec temeljno pozornost posvetil določanju kaznivih dejanj s področja karantenskih ukrepov, ostale sanitarne kršitve pa je pokrtil z dispozicijo, ki je puščala odprta vrata sojenju po analogiji, kar za tisti čas ni bilo nenavadno.⁵⁹ Drugače kot pri kršitvah karantenskih ukrepov pa je za njih kazni specifikiral. Storilcu je grozilo prisilno delo v okovih ali brez njih v trajanju, ki ga je bilo treba določiti glede na škodo, ki jo je povzročilo storilčevo ravnanje.⁶⁰

55 Prav tam, II, 3, § 25.

56 Gl. spodaj.

57 [...] nach den Gesetzen abzuurteilen, die zur Sicherheit der Erbländer nach Verhältniß der Gefahr zu erlassen nöthig seyn werden [...]. – Prav tam, II, 3, § 26. Nekoliko drugače Žepič, Zgodovinski pregled, 151, 152. Žepič, 'Pandemic Criminal Law', 61, 62.

58 Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung, II, 3, § 27.

59 Že v 18. stoletju so mnogi teoretiki odklanjali sojenje po analogiji, in sicer v luči maksime »*Nullum crimen nulla poena sine lege praevia*«, ki je izražala zahtevo, da storilec ne sme biti kaznovan, če dejanje in kazni nista bila določena z zakonom, še preden je bilo dejanje izvršeno (t. i. načelo zakonitosti). Kljub temu se je sojenje po analogiji ohranilo še v 19. stoletje. Gl. spodaj.

60 Prav tam, II, 3, § 28.

Zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih (1803) in Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih (1852)

V 19. stoletju sta bila izdana Zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih Franca II. (1803)⁶¹ ter Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih Franca Jožefa I (1852).⁶² Slednji je bil dejansko le rahlo vsebinsko prilagojena oziroma razširjena izdaja prvega. Glede kužnih bolezni zakona zopet uvajata blanketno normo.⁶³ Čeprav sta nastala v skoraj polstoletnem razmaku, med njima pri urejanju omenjene problematike skorajda ni bistvenih razlik.⁶⁴ V okviru blanketnosti se na kršitve predpisov za zaježitev kužne nevarnosti sklicujeta skrajno široko. Kot podlaga blanketni normi prihajajo v poštev že obstoječi, splošno veljavni predpisi na tem specifičnem področju ali pa posebni predpisi, ki bodo izdani na podlagi trenutnih okoliščin.⁶⁵ Kot smo že omenili, je to razumljivo, saj so akutne razmere kužne nevarnosti, ki so se dostikrat pojavile nepričakovano, zahtevale tudi hitre, *ad hoc* sprejete ukrepe. Blanketnost velja tudi za določitev sankcije, saj ureditev napotuje na kazni, določene v omenjenih predpisih.

Zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih izrecno določa, da je za obravnavo kršitev kužnih pravil pristojna oblast, ki upravlja vojaški kordon. Poleg tega se nanaša, vsaj po diktiji, zgolj na kršitve predpisov o kugi. Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih pa kljub naslovu, ki je omejen na kugo, v besedilu omenja še »druge nalezljive in za javno zdravje nevarne bolezni«.⁶⁶

Oba kazenska zakona sta vsebovala še nekaj specifičnih kaznivih dejanj: prikritje stvari umrlega za nalezljivo boleznijo, odtujitev stvari umrlega za nalezljivo boleznijo, pridržanje ali prodaja stvari, določene za uničenje, nakup ali pridobitev stvari, določene za uničenje, in prevzem službe dojilje kljub okuženosti s spolno ali drugo nalezljivo boleznijo.⁶⁷

61 Gesetz über Verbrechen und schwere Polizeübertretungen.

62 Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen.

63 Gesetz über Verbrechen und schwere Polizeübertretungen, § 147, Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen, § 393.

64 Podrobna pravna analiza in primerjava njunih kazenskih določil glede kužnih bolezni Kambič, Zgodovinski pregled, 156–60.

65 Za osvetlitev navajam besedilo § 147 (Gesetz über Verbrechen und schwere Polizeübertretungen): »Ker kršitev predpisov za preprečevanje kuge povzroča kvarne posledice za obče zdravstveno stanje in [ker] vsako odlašanje s protiukrepi povečuje nevarnost, je treba to zadevo v celoti predati Vojaškemu kordonu, ki naj storilca obsodi po že obstoječih splošnih odredbah o kužnem kordonu in kontumacu in po tistih, ki jih bo štel za potrebne izdati posebej glede na trenutne okoliščine in čas.« (prevod M. K.).

66 Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen § 393: »Vergehen gegen die Pestanstalten: [...] Gefahr der Pest oder anderer ansteckender und für den allgemeinen Gesundheitszustand gefährlicher Krankheiten [...]« V nemškem jeziku se izraz »Pest« v besednih zvezah, kot npr. »Pestanstalten« ali »Pestordnung«, nanaša na kugo. Norme, ki so nastale kot odgovor na kugo, pa so uporabljali tudi v primerih drugih kužnih bolezni (gl. zgoraj in spodaj). Z napredkom medicinske znanosti konec 18. in predvsem v 19. stoletju, so začeli nalezljive bolezni razločevati, zato so za nekatere posebno nevarne sprejemali specialna pravila (npr. zdravstveno-policijske predpise za koze in za ošpice), krovna pravila, ki so urejala splošno področje nalezljivih bolezni pa so poimenovali infekcijski redi (Infectionsordnungen). O pomenu terminov Zupanič Slavec, Kužne – nalezljive – infekcijske bolezni – zoonoze, 17–19.

67 O teh kaznivih dejanjih Kambič, Zgodovinski pregled, 160–64.

Kazenski zakon proti kršitvam kužnih pravil (1805)

Najpomembnejši predpis, ki je prihajal v poštev v okviru blanketne dispozicije obeh pravkar obravnavanih kazenskih zakonov, je bil Kazenski zakon proti kršitvam kužnih pravil, izdan leta 1805.⁶⁸ Sprejem tovrstnega predpisa je logična posledica uveljavitve kazenskega zakona Franca II. iz leta 1803, saj je slednji potreboval solidno moderno osnovo za svoj že omenjeni blanketni § 147. Čeprav je bil Kazenski zakon proti kršitvam kužnih pravil dedič miselnosti avtorjev kazenskopravnih sanitarnih norm iz druge polovice 18. stoletja, je kot eden temeljnih predpisov, na katerega so se nanašale blanketne norme, ostal v veljavi večji del 19. stoletja.⁶⁹

Kot pravi cesar v preambuli je zakon izdal z namenom, da se enotno določijo kazni za dejanja, povezana s kugo, ki so jih do tedaj urejali različni predpisi, in da se nasploh poenoti raznolika zakonodaja na tem področju. Štejemo ga lahko kot prispevek v prizadevanjih za centralizacijo boja proti kužnim boleznim, ki se je začel že v času Marije Terezije.

Zakon v uvodni določbi splošno ureja kršitev predpisov, sprejetih z namenom, da se na določenem ozemlju prepreči nevarnost nastanka oziroma širjenja kuge, ki je usodno ogrožala javno zdravje. Storilec je odgovarjal tako za naklep kot za malomarnost. Sklicevanje na pravno zmoto je bilo načeloma izključeno. Tako kot že po prejšnjih zakonikih, se za obsodbo ni zahtevalo, da bi kršitev kužnih pravil dejansko povzročila izbruh ali razširitev bolezni, ampak je zadostovala zgolj povzročitev nevarnosti njenega nastanka oziroma širjenja.⁷⁰

V nadaljevanju zakon ureja posamezna kazniva dejanja in zanje predpisuje kazni. Ugotovili smo že, da zakon v tem delu dobesedno povzema večino kaznivih dejanj iz § 25 Jožefine.⁷¹ Od nje se razlikuje po večji sistematiki pri razvrščanju kaznivih dejanj in po diferenciaciji predpisanih kazni.

Kot poglobitve kršitve določa nedovoljen prehod sanitarnega kordona, izogib karanteni, zanemarjanje službene dolžnosti glede kordona in karantene ter prikrivanje nevarnosti širjenja nalezljive bolezni.⁷² Za vsako od teh kršitev dalje predpisuje modalitete, to je možne načine izvršitve, in kazni zanje.

Za nedovoljen prehod kordona je odgovarjal (na primer) tisti, ki je prišel z območja, proti kateremu je bil vzpostavljen kordon, po nedovoljenih poteh, kdor je prekoraci kordon, ne da bi se javil pristojnim uradnikom, kdor se je vtihotapil z območja, ki je bilo sumljivo glede kužne bolezni, in je pri nadaljevanju poti navedel napačen kraj, od koder naj bi prišel, kdor je pomagal, da so se osebe izognile označenim potem,

68 Strafgesetz gegen die Uebertretungen der Pest-Anstalten. Primerjalna analiza njegovih uvodnih določil in podrobnejši prikaz vsebine Kambič, Zgodovinski pregled, 164–69. Prim. Keber, Kranjski obrambni mehanizem, 358, 359.

69 Drugi, z vidika blanketne dispozicije pomemben vir je bil leta 1851 izdan Splošni predpis za pomorsko sanitetno upravo (Allgemeine Reglement für die See-Sanitätsverwaltung), ki je urejal odvracanje kužne nevarnosti z morske strani. Ker je bila Vojna krajina praviloma kopenska institucija, se v ta predpis ne spuščam.

70 Strafgesetz gegen die Uebertretungen der Pest-Anstalten, § 1.

71 Gl. zgoraj.

72 Strafgesetz gegen die Uebertretungen der Pest-Anstalten, § 2.

kdor je ponaredil dokument za prečkanje kordona ali je pri tem sodeloval in tisti, ki je vedoma uporabil ponarejeno prepustnico.⁷³

Za omenjene vsebinsko zelo pisane prestopke je zakon predpisoval težko ječo od pet do deset let, v primeru posebno obteževalnih okoliščin, med katere so šteli veliko nevarnost, škodljiv motiv, posebno zvižanost ali ponovitev, pa težko ječo od deset do dvajset let.⁷⁴ Zgolj v primerih, ko je do kršitve prišlo iz malomarnosti, kar ni bilo možno prav pri vseh inkriminacijah, in iz dejanja ni mogla slediti dejanska škoda, je bilo dopustno izreči kazen v krajšem trajanju, vendar so jo takrat smeli poostriti s tepežem.⁷⁵

Da bi preprečili okužbo, je bilo stražarjem izrecno zapovedano, naj streljajo na vsakogar, ki bi nedovoljeno prešel kordon in se na njihov poziv ne bi ustavil ali bi proti njim uporabil silo.⁷⁶

Za kaznivo dejanje izogibanja karanteni je odgovarjal (na primer) tisti, ki je pred potekom predpisanega časa pobegnil iz poslopja, kjer se je izvajala karantena, kdor se je pred koncem karantene brez soglasja nadzornika približal zdravi osebi, kdor je prevažal osebe ali blago iz sumljivih območij brez ustreznega zdravstvenega potrdila in brez prepustnice, kdor je v krajih, ki so ležali blizu kordona, nudil zatočišče tujcem brez zdravstvenega potrdila ali ustreznega oblastnega dovoljenja, kdor je skrival ali utajil stvari, ki bi morale biti podvržene čiščenju. Prav tako so za kršitev karantene odgovarjali vsi uradniki in njihovi sluge, zaposleni v karantenskih poslopih, ki bi s kršitvijo svojih službenih pravil utegnili povzročiti nevarnosti širjenja bolezni. Za omenjena dejanja so bile predpisane enake kazni kot za nedovoljen prehod kordona.⁷⁷

Službene dolžnosti je zanemarjal zlasti tisti uradnik ali zdravnik, ki ni posređoval naprej službenih naznanil in poročil, ki je pri svojem službenem delovanju sprejemal darila, ki je spustil osebe ali blago po nedovoljenih poteh ali po dovoljenih poteh, vendar brez obvezne karantene, ali je osebe odpustil iz karantene pred potekom predpisanega časa, prav tako tisti, ki je izdal zdravstveno prepustnico v nasprotju s predpisi, kdor je omogočil prehod na podlagi ponarejene ali nezakonito uporabljene zdravstvene prepustnice, pa tudi tisti, ki se je pri opravljanju svojega dela znašel v nevarnosti okužbe in si ni odredil karantene.⁷⁸

Kazni za dejanja v tem poglavju so strožje, ker gre za osebe, ki so nosilci funkcije ali določene službe. Kadar je bilo dejanje storjeno naklepno oziroma iz koristoljubja, so bili storilci lahko kaznovani s težko ječo od deset do dvajset let, v ostalih primerih pa s težko ječo od pet do deset let.⁷⁹

Za prikrievanje nevarnosti je odgovarjal vsak, ki je vedel za katerokoli od zgoraj navedenih dejanj in ga ni nemudoma naznanil najbližjemu oblastnemu organu.⁸⁰

73 Prav tam, § 3.

74 Prav tam, § 4.

75 Prav tam.

76 Prav tam.

77 Prav tam, § 6.

78 Prav tam, § 7.

79 Prav tam, § 8.

80 Prav tam, § 9.

Prikrivalec je bil lahko kaznovan z ječo od enega do deset let. V primeru posebno obteževalnih okoliščin, med katere so spadali podkupovanje, nevarna prikrita kršitev in ponovitev, je sodišče lahko izreklo kazen težke ječe v razponu od pet do deset let.⁸¹

Ker je pričujoči kazenski zakon določal samo poglavitne vrste prestopkov in njihove modalitete, je dalje zapovedoval, naj se ostala dejanja, ki niso izrecno določena, kaznujejo po analogiji.⁸²

V času hude nevarnosti širjenja epidemije ali, kot preberemo v § 12, kadar se kršitve kužnih pravil tako nevarno razširijo, da jih je treba zaustaviti s hitrim zastraševalnim ravnanjem, določa zakon uvedbo izrednega stanja, v katerem sodno oblast prevzame naglo vojaško sodišče. Kadar je kdo po razglasitvi izrednega stanja izvršil katerega od nasilnih ali težkih prestopkov nedovoljenega prehoda kordona in izogiba karanteni, je moral biti usmrčen z ustrelitvijo. Ostala dejanja so se tudi v času izrednih razmer kaznovala z običajnimi kaznimi.⁸³

Pritožba na sodbe v kužnih zadevah je bila načeloma dopustna, izvzete so bile le sodbe naglega sodišča.⁸⁴

Sklep

Kordon na habsburško-osmanski meji, vzpostavljen na začetku 18. stoletja in ukinjen leta 1872, je bil verjetno najdlje trajajoč in najbolj uspešen sanitarni kordon v zgodovini. Po njegovi vzpostavitvi se ni več zgodilo, da bi kuga množično prizadela prebivalstvo celih habsburških pokrajin oziroma dežel. Čeprav so po osmanskih pokrajinah na drugi strani velikega sanitarnega kordona vse do 19. stoletja razsajale epidemije kuge, je ta nevarna nalezljiva bolezen zahodno od kordona poslej izbruhnila samo občasno in na omejenih delih ozemlja, pozneje pa je povsem izginila.⁸⁵ Tako je absolutistični oblasti z učinkovito organizacijo uspelo rešiti številna človeška življenja. Za omenjeni uspeh sta bila v veliki meri zaslužna na eni strani strogo vojaško-medicinski nadzor na meji, ki je temeljil na sanitarni zakonodaji, ustvarjeni na podlagi empiričnih dognanj o širjenju kuge, na drugi strani pa najverjetneje tudi strogo kazensko pravo. Slednje je sledilo velikemu pomenu, ki ga je oblast pripisovala sanitarnemu kordonu kot braniku javnega zdravja, zato se večina protiepidemičnih določb kazenskih zakonikov od sredine 18. stoletja dalje ukvarja prav s kršitvami kordonskih pravil o karanteni.

81 Prav tam, § 10.

82 Prav tam, § 11.

83 Prav tam, § 12.

84 Prav tam, § 13.

85 Nekateri avtorji, npr. priznani zgodovinar medicine Georg Sticker, so kordon dojemali kot neučinkovito sredstvo za boj proti epidemijam kuge, ker naj ne bi preprečeval prehoda podgan z bolhami, ki so bile glavne prenašalke te bolezni, drugi so temu oporekali z argumentom, da so bili glavni nosilci ter s tem prenašalci bolezni ljudje in njihove obleke, kjer so se skrivale kužne človeške bolhe. Gl. Rothenberg, *The Austrian sanitary cordon*, 17, 18, 23. Ostojčić, *Uspostava i funkcija sanitarnog kordona*, 24. Borisov, *Od ranocelestva*, 93, op. 125. Lensky, *Die österreichische Pestfront*, 104.

V prvi polovici 19. stoletja se je kot nova epidemična nevarnost pojavila kolera, ki pa je strogi režim sanitarnega kordona zaradi narave prenosa ni mogel zaježiti.⁸⁶

Habsburški sanitarni kordon, branik zdravja takratne Evrope, moremo torej upravičeno šteti za enega velikih pravnih, organizacijskih, infrastrukturnih in nenazadnje tudi humanitarnih dosežkov v zgodovini boja proti kužnim boleznim, iz katerega se morda še danes lahko kaj naučimo.

Viri in literatura

Literatura

- Balázs, Péter in Kristie L. Foley. The Austrian success of controlling plague in the 18th century: maritime quarantine methods applicated to continental circumstances. *Kaleidoscope history* 1, št. 1 (2010): 73–89.
- Baş, Göksel. *Ottoman Serhad Organization in the Balkans (1450s to early 1500s). Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts*. Ankara: Bilkent University, 2017.
- Borisov, Peter V.. Dr. Gregorij Karbonarij (Oglar, Voglar) de Wiesenegg (1651–1717) – zdravnik in diplomat. *Zgodovinski časopis* 51, št. 2 (1997): 187–204.
- Borisov, Peter. *Od ranocelništva do začetkov znanstvene kirurgije na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1977.
- Bratož, Urška. *Bledolična vsiljivka z vzhoda: kolera v severozahodni Istri (1830–1890)*. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales ZRS Koper, 2017.
- Bratož, Urška. Zamejevanje epidemij kuge v pristaniških mestih severnega Jadrana: primerjava med beneško Istro in Avstrijskim primorjem v 18. stoletju. *Povijesni prilozi* 32, št. 45 (2013): 313–31.
- Buczynski, Alexander. Kuga, kontumaci i karantena: epidemiološke mjere u Vojnoj krajini u 18. i 19. stoljeću. *Narodna umjetnost* 58, št. 1 (2021): 191–208.
- Buczynski, Alexander. *Pa to su samo Hrvati! Grada za povijest kantonske reorganizacije Vojne krajine 1787. godine*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.
- Čubrilović, Vasa (ur.). *Vojne Krajine u Jugoslovenskim zemljama u novom veku do Karlovačkog mira 1699: Zbornik radova sa naučnog skupa održanog 24. i 25. aprila 1986*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1989.
- Dimić, Žarko. *Veliki bečki rat i Karlovački mir: 1683–1699*. Beograd: VERZALpress, 1999.
- Gestrin, Ferdo. Gospodarstvo na slovenskem in Vojna krajina. *Zgodovinski časopis* 40, št. 4 (1986): 413–21.
- Golec, Boris. Kužne epidemije na Dolenjskem med izročilom in stvarnostjo. *Kronika* 70, izredna št. (2022): 41–78.
- Grmek, Mirko Dražen. Sanitarni kordon Vojne krajine. V: *Medicinska enciklopedija, knjiga V*, 457–58. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1961.

⁸⁶ O sanitarnem kordonu za zaščito proti koleri, ki je bil vzpostavljen leta 1831 na kranjsko-hrvaški meji na podlagi določil predpisa *Generale Normativum Sanitatis* iz leta 1770, izčrpno Keber, *Kranjski obrambni mehanizem*, 351–64. Keber, *Čas kolere*, 36–42. Ker ni bilo drugih predpisov, so torej za boj proti novo odkriti kužni bolezni uporabili kar tiste, namenjene boju proti kugi. Enako v primeru epidemije kolere na Dunaju leta 1830. Gl. Hiersche, Eibl in Holzinger, *Handbuch des Epidemierechts*, 5, op. 38. O koleri v severozahodni Istri Bratož, *Bledolična vsiljivka z vzhoda*, posebno 155–83.

- Hiersche, Alexander, Kerstin Eibl in Birgit Holzinger. *Handbuch des Epidemierechts unter besonderer Berücksichtigung der Regelungen betreffend COVID-19*. Wien: MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung GmbH, 2020.
- Holjevac, Željko. Hrvatsko-slavonska Vojna krajina. V: Željko Holjevac in Nenad Močanin. *Hrvatska povijest u ranome novom vijeku. Zv. 2, 6–104*. Zagreb: Leykam International, 2007.
- Horbec, Ivana. *Zdravlje naroda – bogastvo države. Prosvijećeni apsolutizam i počeci sustava javnoga zdravlja u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2015.
- *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65199>.
- Jelić, Roman in Ivan Zorić. Dalmatinsko-bosanski sanitarni kordon. V: Janko Vodopija (ur.). *Sanitarni kordon nekad i danas. Zbornik radova simpozija održanog u povodu 250-te obljetnice Sanitarnog kordona, Zadar od 26. 10. – 28. 10. 1978*, 33–66. Zagreb: Interpublic, Zbor lječnika Hrvatske, Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, 1978.
- Kambič, Marko. Zgodovinski pregled kazenskoopravnih odzivov na širjenje nalezljivih bolezn. Slovenske dežele v 19. in začetku 20. stoletja. V: Damjan Korošec, Marko Kambič in Zvonka Zupanič Slavec (ur.). *Kazensko pravo in infekcijske bolezni*, 154–74. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2023.
- Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Povojačenje agrarnog društva u Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (1535–1881), zv. I–II*. Zagreb: Naprijed, 1997.
- Keber, Katarina. *Čas kolere: epidemije kolere na Kranjskem v 19. stoletju*. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.
- Keber, Katarina. Kranjski obrambni mehanizem za zaščito pred prvo epidemijo kolere v Evropi. *Kronika* 53, št. 3 (2005): 351–64.
- Keber, Katarina. Zdravstvene reforme Marije Terezije in Gerarda van Swietna. V: Miha Preinfalk in Boris Golec (ur.). *Marija Terezija: med razsvetljenskimi reformami in zgodovinskim spominom*, 407–20. Ljubljana: Založba ZRC, 2018.
- Kočevar, Vanja. Kužna epidemija leta 1631 na Kranjskem in njena razširjenost ob zgornjem toku reke Reke. *Kronika* 71, št. 3 (2023): 471–88.
- Kršev, Boris N.. Statuta Valachorum – pravna osnova nastanka Vojne granice – Krajine. *Civitas* 2 (2011): 129–48.
- Lensky, Erna. Die josephinische Reform der Seuchengesetzgebung. *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften* 40, zv. 1 (1956): 78–88.
- Lensky, Erna. Die österreichische Pestfront an der k. k. Militärgrenze. *Saeculum* 82, zv. 8 (1957): 82–106.
- Milković, Kristina in Ivana Funda. The Militar Gränitz Rechten: An 18th-Century Legal Reform of the Military Frontier. *Historical contributions – Historische Beiträge* 37, št. 55 (2018): 255–82.
- Ostojčić, Nikola. Uspostava i funkcija sanitarnog kordona. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, št. 16 (2022): 11–27.
- Pavličević, Dragutin (ur.). *Vojna krajina: povijesni pregled – historiografija – rasprave*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Centar za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 1984.
- Petrak, Marko in Kristina Milković Šarić. »Wie in unseren Erbländern« – krajiška prava (1745.) u kontekstu centralizacije i modernizacije u Vojnoj krajini. V: Drago Roksandić (ur.). *Hrvati i Srbi u habsburškoj monarhiji u 18. stoljeću. Interkulturalni aspekti »prosvijećene« modernizacije*, 45–56. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2014.
- Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor: Meridijani, 2012.
- Roksandić, Drago in Vedran Muić (ur.). *Vojna krajina u suvremenoj historiografiji: zbornik radova s međunarodnim sudjelovanjem*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, FF Press, 2021.
- Roksandić, Drago. Posavska krajina/granica od 1718. do 1739. godine. *Ekonomska i ekohistorija* 3, št. 3 (2007): 62–82.

- Rothenberg, Gunther Erich. *Die österreichische Militärgrenze in Kroatien 1522 bis 1881*. Wien in München: Herold, 1970.
- Rothenberg, Gunther Erich. The Austrian sanitary cordon and the control of the Bubonic plague: 1710–1871. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences* 28, št. 1 (1973): 15–23.
- Simoniti, Vasko. Doprinos Kranjske financiranju protuturske obrane u 16. stoljeću. V: Dragutin Pavličević (ur.). *Vojna krajina: povijesni pregled – historiografija – rasprave*, 205–13. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Centar za povjesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 1984.
- Simoniti, Vasko. *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba, 1990.
- Simoniti, Vasko. *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*. Ljubljana: Slovenska matica, 1991.
- Steklasa, Ivan. Jurij Lenković. V: *Letopis matice slovenske*, 53–145. Ljubljana, 1895.
- Štih, Peter, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec. *Slovenska zgodovina*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2008. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-INOR6GFF>.
- Štrumbl, Žarko. Uskoki na Slovenskem in v Žumberku. *Arhivi* 14, št. 1-2 (1991): 42–50.
- Travner, Vladimir. *Kuga na Slovenskem*. Ljubljana: Življenje in svet, 1934.
- Valentić, Mirko. Bitne odrednice razvoja sanitarnog kordona u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini. V: Janko Vodopija (ur.). *Sanitarni kordon nekad i danas, Zbornik radova simpozija održanog u povodu 250-te obljetnice Sanitarnog kordona, Zadar od 26. 10. – 28. 10. 1978*, 17–26. Zagreb: Interpublic, Zbor lječnika Hrvatske, Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, 1978.
- Velnić, Vinko J. Organizacijsko i stvarno stanje odbrane od kuge na području mletačke Dalmacije polovinom 18. stoljeća. V: Janko Vodopija (ur.). *Sanitarni kordon nekad i danas, Zbornik radova simpozija održanog u povodu 250-te obljetnice Sanitarnog kordona, Zadar od 26. 10. – 28. 10. 1978*, 67–72. Zagreb: Interpublic, Zbor lječnika Hrvatske, Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, 1978.
- Wintersberger, Jakob. *Von der Pestordnung zum Epidemiegesetz: Die Entwicklung der Seuchenbekämpfung aus rechtsgeschichtlicher Perspektive. Diplomarbeit zur Erlangung des akademischen Grades Magister der Rechtswissenschaften im Diplomstudium Rechtswissenschaften*. Linz: Johannes Kepler Universität, 2021.
- Zajc, Marko. K zgodovini oblikovanja meje v Beli krajini. *Kronika* 58, št. 3 (2010): 631–46.
- Zajc, Marko. *Kje se slovensko neha in hrvaško začne: slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.
- Zaninović, Joško. Kako je biskup, ban i vranski prior Petar Berislavić pribavio hrvatskoj naslov »predzide kršćanstva«. *Croatica Christiana periodica* 18, št. 33, (1994): 109–34.
- Zupanič Slavec, Zvonka. Kužne – nalezljive – infekcijske bolezni – zoonoze. V: Damjan Korošec, Marko Kambič in Zvonka Zupanič Slavec (ur.). *Kazensko pravo in infekcijske bolezni*, 17–19. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2023.
- Žanić, Ivo. Simbolični identitet Hrvatske u trokutu raskrižje – predzide – most. V: Husnija Kamberović (ur.). *Historijski mitovi na Balkanu: zbornik radova*, 161–202. Sarajevo: Institut za historiju, 2003.
- Žepić, Vid. 'Pandemic Criminal Law' in Continental European Legal History. *Journal on European History of Law* 13, št. 2 (2022): 50–63.
- Žepić, Vid. Zgodovinski pregled kazenskopravnih odzivov na širjenje nalezljivih bolezni. Kontinentalna Evropa do konca 18. stoletja. V: Damjan Korošec, Marko Kambič in Zvonka Zupanič Slavec (ur.). *Kazensko pravo in infekcijske bolezni*, 127–54. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2023.

Tiskani viri

.....

- Allgemeine Reglement für die See-Sanitätsverwaltung, 13. Dezember 1851, R. G. Bl. Nr. 41.
- Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung, Patent vom 13. Jänner 1787, JGS 611.
- *Codex sanitario-medicinalis Hungariae*, congeffit Franciscus Xav. Linzbauer, Tomus I. Budae: Typis Caesareo-regiae scientiarum universitatis, 1852–1856. https://library.hungaricana.hu/hu/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_315/?pg=0&layout=s.
- *Codex sanitario-medicinalis Hungariae*, congeffit Franciscus Xav. Linzbauer, Tomus II. Budae: Typis Caesareo-regiae scientiarum universitatis, 1852. https://library.hungaricana.hu/hu/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_314/?pg=0&layout=s.
- *Constitutio Criminalis Theresiana* oder der Romisch-Kaiserl. zu Hungarn und Boheim etc. etc. Konigl. Apost. Majestat Maria Theresia Erzherzogin zu Oesterreich, etc. etc. peinliche Gerichtsordnung. Wien: Trattner, 1769.
- Contumaz und respective Reinigungs-Ordnung, wie solche, sowohl mit denen Persohnen, als in die Contumaz ankommenden Waaren, wie auch Brieffschaften gehalten werden solle, SÖG, 1731.
- *Generale Normativum Sanitatis*, Patent vom 2. Jänner 1770, ThGS 6/1152.
- Gesetz über Verbrechen und schwere Polizeübertretungen, Patent vom 3. September 1803, LI LA DS 100/1804/1.
- Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852 št. 117 drž. zakonika z dodanim tiskovnim zakonom z dne 17. decembra 1862 št. 6 d. z. in drugimi novejšimi zakoni kazenskopravnega obsega. *Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku. I. zvezek. Kazenski zakon*. Ljubljana: Društvo „Pravnik“, 1889.
- Macher, Mathias. *Handbuch der kaiserl. königl. Sanität-Gesetze und Verordnungen: mit besonderer Beziehung auf die innerösterreichischen Provinzen, in chronologischer Ordnung: mit einer systematischen und alphabetischen Uebersicht: für politische und Sanität-Beamte, so wie für das gesammte Sanität-Personale, vorzüglich für Fisiker, Sanität- (Bezirks-) Kommissäre, Chirurgen und Apotheker [...]*. Graz: Jakob Franz Dirnböck; Laibach: Ignaz Alois Edlen v. Kleinmaier; Klagenfurt: Sigismund's Buchhandlung (E. Liegel), I. 1846, II. 1847.
- Militar Gränitz-Rechten Von Ihro Kaiserl. Königl. Majestät Für das Carlstädter- Und Varasdiner – Generalat Vorgeschieden im Jahr 1754. V: Ignaz De Luca, *Iustizcodex, II.*, 231–61. Wien, 1793.
- Pest-Patent, 14. August 1710, Codex Austriacus, Supplementum III, 604–08.
- Pest-Polizey-Ordnung für die k. k. österreichischen Staaten, I–III, V: *Medicinische Jahrbücher des kaiserl. königl. österreichischen Staates*, 24. Wien, 1838.
- Roksandić, Drago in Čedomir Višnjic (ur.). *Statuta valachorum: prilozi za kritičko izdanje* [prijevod izvornika Zrinka Blažević]. Zagreb: SKD Prosvjeta, 1999.
- Sanitäts-Sachen, 22. Oktober 1728, Codex Austriacus, Supplementum IV, 499, 500.
- Strafgesetz für die Uebertreter der Sanität- und Kontumaz-Ordnungen, Patent vom 25. August 1766, Macher, Handbuch der kaiserl. königl. Sanität-Gesetze, 85–90.
- Strafgesetz gegen die Uebertretungen der Pest-Anstalten, Patent vom 21. Mai 1805, 731 J. G. S.
- Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen, Patent vom 27. Mai 1852, R. G. Bl. 1852/117.